O’SMIRLIK DAVRIDA O’Z-O’ZINI BAHOLASHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Muratova Rixsibonu Ravshan qizi
Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti
Surdopedagogika yo’nalishi talabalari
rixsibonumuratova@gmail.com
Ismoilova Bahoroy Ravshan qizi
“Psixologiya” kafedrasi
o’qituvchisi Ilmiy rahbar
Abduqadirova Dilobarbonu Erkinjanovna
https://doi.org/10.5281/zenodo.24368568

Annotatsiya. Mazkur yozilgan ilmiy tezisda o’smirlik davrida o’z-o’zini baholashning shakllanishi, uning turlari va psixologik xususiyatlari tahlil qilingan. Tezisda “Men-konsepsiya” tushunchasi, E.Erikson va L.I.Bojovich qarashlari, “Ideal Men” va “Real Men” o’rtasidagi ziddiyat hamda adekvat o’z-o’zini baholashni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari yoritilgan. Shuningdek, o’qituvchi va ota-onalar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so’zlar: O’smirlik davri, o’z-o’zini baholash, “Men-konsepsiya”, o’ziga ishonch, identiklik, shaxs rivojlanishi, pedagogik muloqot.

Kirish.

Bugungi kunda ta’lim tizimi oldiga shaxsni har tomonlama uyg’un rivojlantirish vazifasi qo’yilmoqda. O’smirlik davri (11–15 yosh) bolalikdan balog’atga o’tish bosqichi bo’lib, bu davrda shaxsning o’zini anglashi jadal rivojlanadi. Aynan shu yoshda o’smir “Men kimman?”, “Men qanday insonman?” degan savollarga javob izlay boshlaydi.

O’z-o’zini baholash – shaxsning o’z imkoniyatlari, sifatlari va jamiyatdagi o’rnini baholashi bo’lib, u xulq-atvor va faoliyatning ichki tartibga soluvchisi vazifasini bajaradi. Yetarli darajada shakllanmagan yoki noto’g’ri o’z-o’zini baholash o’smirlarda o’qishga qiziqishning pasayishi, tengdoshlar bilan nizolar va xulq-atvordagi muammolarga olib kelishi mumkin. Shu boisdan mavzuni o’rganish dolzarb hisoblanadi.

Asosiy qism.

Psixologik adabiyotlarda o’z-o’zini baholash “Men-konsepsiya”ning baholovchi (emotsional-qiymatli) komponenti sifatida qaraladi. Uning shakllanishida uch asosiy manba ajratiladi: kattalarning (ota-ona, o’qituvchi) baholari, tengdoshlar fikri va o’smirning o’z faoliyati natijalarini tahlil qilishi.

O’smirlik davrida o’z-o’zini baholashning quyidagi xususiyatlari kuzatiladi:

1. Beqarorlik va qarama-qarshilik: o’smirning o’ziga bahosi vaziyatga qarab o’zgaradi – bir lahzada haddan tashqari yuqori, boshqasida haddan ziyod past bo’lishi mumkin.
2. Tashqi baholarga yuqori sezuvchanlik: ayniqsa tengdoshlar va sinfdoshlar fikri o’smir uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.
3. O’zini anglashning chuqurlashuvi: o’smir nafaqat tashqi ko’rinishi va o’qishdagi natijalarini, balki ichki sifatlari, qobiliyati va xarakterini ham baholay boshlaydi.
4. “Ideal Men” va “Real Men” o’rtasidagi farq: o’smir o’zi bo’lishni istagan obraz bilan hozirgi holatini solishtiradi; bu farqning katta bo’lishi ichki norozilik va xavotirga sabab bo’ladi.
5. Adekvat bo’lmagan baho turlari: yuqori baholanish o’ziga ortiqcha ishonch va o’zboshimchalikka, past baholanish esa qo’rquv, tortinchoqlik va faoliyatdan voz kechishga olib keladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

E.Erikson nazariyasiga ko’ra, o’smirlik davrining markaziy vazifasi shaxsiy identiklikni shakllantirishdir; bu vazifaning bajarilmasligi “rollar chalkashligi”ga olib keladi. L.I.Bojovich esa o’smirlikda o’zini anglash va o’z-o’zini baholash asosiy yangi shakllanish sifatida namoyon bo’lishini ta’kidlaydi.

Adekvat o’z-o’zini baholashni shakllantirishda pedagog va ota-onaning roli katta. Buning uchun quyidagi amaliy tavsiyalarni qo’llash maqsadga muvofiq:

1. O’smirni boshqalar bilan emas, balki o’zining avvalgi natijalari bilan solishtirish.
2. Baholashda shaxsga emas, balki faoliyat natijasiga e’tibor qaratish.
3. Muvaffaqiyat vaziyatlarini yaratib, o’smirning o’ziga ishonchini mustahkamlash.
4. O’qituvchi va o’quvchi o’rtasida hurmat va ishonchga asoslangan pedagogik muloqotni yo’lga qo’yish.

Xulosa.

Xulosa o’rnida ta’kidlash joizki, o’smirlik davrida o’z-o’zini baholash shaxs rivojlanishining muhim ko’rsatkichi bo’lib, beqarorlik, tashqi baholarga bog’liqlik va “Ideal Men” bilan “Real Men” orasidagi ziddiyat bilan tavsiflanadi. Adekvat o’z-o’zini baholash o’smirning o’quv motivatsiyasi, ijtimoiy moslashuvi va to’g’ri kasb tanlashiga ijobiy ta’sir qiladi.

Shu sababli ta’lim jarayonida o’smir shaxsini qo’llab-quvvatlovchi psixologik muhit yaratish, o’qituvchi va ota-onalar bilan hamkorlikni yo’lga qo’yish davr talabidir. Kelgusida har bir o’smirning individual-psixologik xususiyatlariga mos keladigan rivojlantiruvchi dasturlarni ishlab chiqish amaliy psixologiyaning muhim vazifalaridan biri bo’lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. G’oziyev E.G’. «Umumiy psixologiya». Toshkent: O’qituvchi, 2002.
2. Davletshin M.G. va boshq. «Umumiy psixologiya». Toshkent: TDPU, 2002.
3. Erikson E. «Identity: Youth and Crisis». New York: W.W. Norton, 1968.
4. Bojovich L.I. «Lichnost i ee formirovanie v detskom vozraste». Moskva: Prosveshchenie, 1968.
5. Rosenberg M. «Society and the Adolescent Self-Image». Princeton University Press, 1965.
6. Kon I.S. «Psixologiya rannei yunosti». Moskva: Prosveshchenie, 1989.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.